

УДК 785.1 + 78.03

Марина БЕРЕЗУЦЬКА

РЕПЕРТУАР СУЧАСНОГО АНСАМБЛЮ БАНДУРИСТІВ: СИНТЕЗ НАРОДНОГО І АКАДЕМІЧНОГО

Аналізується репертуар сучасного ансамблю бандуристів Дніпропетровської академії музики імені Михайла Глінки «Чарівниці» — як результат синтезу народного і академічного у бандурному мистецтві. Визначаються три основні репертуарні напрямки ансамблю: фольклорний — обробки народних пісень; академічний — аранжування творів української та світової класики, а також сучасних українських композиторів; оригінальний — композиції, написані спеціально для ансамблю бандуристів.

Ключові слова: ансамбль бандуристів, репертуар, бандурне мистецтво.

© М. БЕРЕЗУЦЬКА, 2018

Бандурне мистецтво займає особливе місце в українській культурі. Воно притаманне виключно українській нації і вважається символом її етномузичної ідентичності. Ансамблі та капели бандуристів — абсолютно унікальне явище української культури. Процес академізації народних інструментів, зокрема бандури, який розпочався в Україні на початку ХХ ст., привніс в бандурне мистецтво багато з академічного музичного виконавства: уніфікація та удосконалення інструменту, формування системи професійної музичної освіти, створення методик навчання, поява нового репертуару.

Питання поєднання і взаємовпливу народного і академічного досить докладно вивчені відносно конструкції сучасної бандури у роботах В. Дутчак, О. Дубас, Л. Мандзюк [6], стосовно становлення професійної бандурної освіти — у публікаціях І. Панасюка, І. Бобечко [1], щодо сольного репертуару для бандури — у дослідженнях І. Дмитрук, С. Вишневської, О. Ніколенко, Л. Дуди [4]. Ансамблевий бандурний репертуар в аспектах взаємодії народних традицій та академічних канонів вивчений недостатньо.

Метою нашого дослідження є визначення взаємовпливу народного і академічного напрямів в репертуарі сучасного ансамблю бандуристів. Як предмет дослідження був використаний репертуар одного з найбільш яскравих колективів — ансамблю бандуристів Дніпропетровської академії музики імені Михайла Глінки «Чарівниці», який відзначив у 2016 році 60-річчя своєї творчої діяльності.

Народний багатоголосний спів є характерним для української народної пісні. Народне багатоголосся, як образ українського музичного мислення, розглядалося багатьма науковцями [10, с. 132]. До початку ХХ ст. бандурне мистецтво і народний багатоголосний спів існували як самостійні символи етномузичної ідентичності українського народу. На початку ХХ ст. здійснилося цілком закономірне об'єднання національного інструменту (бандури) з багатоголосим співом, реалізоване в ансамблевій формі бандурного мистецтва [3, с. 156]. З тієї пори капели бандуристів стали загальновизнаним національним музичним символом України.

Хоча бандурне мистецтво сприймається як єдине, абсолютно цілісне і неподільне явище, вважатися таким воно може тільки при повному наборі характерних складових: музичний інструмент (бандура), виконавець з професійною освітою, певний репертуар. Не зменшуючи значення самого інструменту, а та-

кож виконавця і системи навчання, слід визнати, що без репертуару, який постійно розширюється і оновлюється завдяки появі нових оригінальних творів, перекладень і обробок, процес еволюції бандурного мистецтва був би неможливий. Однак при цьому необхідно враховувати, що всі компоненти бандурного мистецтва знаходяться в нерозривному взаємозв'язку і впливають один на одного.

У той же час, ансамблева форма бандурного виконавства (безумовно, народного за походженням і національного за суттю) була реалізована лише в ході академізації. Конструкція бандури зазнала змін у вигляді збільшення кількості струн і реалізації хроматичного звукоряду, введення системи перемикання в усі тональності, що дало змогу виконувати не тільки прості народні мелодії, а й складні класичні твори [7, с. 36]. При цьому інструмент зберіг специфіку тембрового звучання, що привносить характерні для національного музичного образу риси, властиві виключно українській музиці при виконанні будь-яких (в тому числі і «абсолютно академічних» класичних) творів. Таким чином, сучасне бандурне мистецтво є результатом еволюційного розвитку традиційного кобзарства в процесі академізації, яка торкнулася не тільки конструкції інструменту, системи навчання виконавців, а й репертуару [11, с. 110—111]. Сучасний ансамбль бандуристів є результатом історичного розвитку народного музичного мистецтва в ході його академізації.

Репертуар будь-якого національного виконавства відображає найбільш важливі думки і сподівання всього народу. Будучи музичним виразом національної самосвідомості українців, бандурне мистецтво поступово, одну за одною, вбирало найбільш характерні риси українського менталітету. Кожна з національних особливостей отримала своє вираження в жанровому розмаїтті бандурного репертуару. Релігійність — в музичних творах духовного репертуару (канти, псалми). Любов до свободи і незалежності — в думках і піснях героїко-історичної тематики. Гумор — в жартівливих піснях, працьовитість — в піснях на побутову тематику, сентиментальність — в ліричних піснях.

На особливу увагу фахівців заслуговує репертуар студентського ансамблю бандуристів. Його роль не обмежується популярізацією національного музичного мистецтва і вихованням національної самосві-

домості [9, с. 118]. Оскільки студентські ансамблі є основним місцем підготовки таких професійних кадрів, як артиста капели чи ансамблю бандуристів, їх репертуар істотно впливає на подальший розвиток всього бандурного мистецтва.

Аналіз репертуару капели бандуристів «Чарівниці» в аспектах взаємодії народного та академічного напрямків дав змогу виділити три групи творів.

Перша група — це обробки українських народних пісень вітчизняними композиторами і бандуристами. Нерозривний зв'язок професійної та народної творчості характерний для всіх етапів розвитку української музики. Звернення до жанру обробки народної пісні українськими композиторами дає змогу визначити народну пісню як невід'ємну складову української музичної спадщини.

Обробки українських народних пісень — це яскраве поєднання народного та академічного напрямків, внаслідок якого з'являються нові твори. При цьому композитори беруть за основу зразок музичного фольклору. Внаслідок його обробки, подальшого переосмислення і перетворення виникає нове втілення пісні, неповторне та самобутнє. Вперше до українського фольклору звернувся великий німецький композитор Людвіг ван Бетховен. У 1816 році він зробив обробку пісні «Їхав козак за Дунай» для голосу, віолончелі, скрипки і фортепіано (Schöne Minka, ich muß scheiden WoO 158a № 16) [5, с. 14—15]. Знаменним і символічним для визначення тенденцій еволюції української музики є той факт, що перша обробка української народної пісні була зроблена самим Бетховеном.

У сучасних обробках українських народних пісень зберігається оригінальний поетичний текст і мелодія, що уможливорює максимально донести до слухача емоційно-смісловий зміст народної пісні. Використання сучасними українськими композиторами різноманітних засобів музичної виразності завжди співвідноситься з національними жанровими особливостями, завдяки чому не тільки зберігається, а ще й посилюється притаманна народній пісні яскраво виражена національна забарвленість.

В репертуарі ансамблю бандуристів «Чарівниці» присутні яскраві приклади українських пісень в обробках українських композиторів: «На бережку у ставка», «У гаечку ходила я» (обр. Л. Колодуба), «Кучерява Катерина» (обр. К. М'яскова), «Не стій,

вербо, над водою» (обр. М. Дремлюги), «Ой за гаєм, гаєм» (обр. В. Кучерова), «На вулиці скрипка грає» (обр. М. Красева), «Ой я знаю, що гріх маю» (обр. М. Стецюна) та численні обробки керівника ансамблю — С. Овчарової: «О милий мій», «Од села, до села», «Повіяв вітер степовий» та багато інших.

Ансамблеве (колективне) виконання творів, яке абсолютно нехарактерно для традиційного кобзарства, увібрало від нього кращі вокальні та інструментальні традиції. У той же час академічний вплив на репертуар сучасних ансамблів бандуристів позитивно позначився як на інструментальній, так і на вокальній складовій пропонованих творів. За висловом С. Вишневської, «ансамблевий спів отримав більшу можливість репрезентувати нові стильові відгалуження та розмаїття манер виконання» [2, с. 98]. Інструментальні можливості ансамблю бандуристів, обумовлені наявністю уніфікованих інструментів з хроматичним звукорядом і можливістю перемикання в будь-яку тональність, сприяють тому, щоб виконувати різноманітні твори, найскладніші в гармонічному відношенні, при збереженні характерного тембрового звучання бандури [8, с. 64].

Таким чином, твори першої групи є прикладом мінімально вираженого академічного впливу на національний фольклор, обмеженого «збагаченням» впливу сучасних композиційних технік.

Друга група — аранжування творів світової й української класики та творів сучасних українських композиторів. Ця група включає різноманітні за формами, жанрами, стилями музичні твори. Вона є найчисельнішою в репертуарі ансамблю бандуристів «Чарівниці». Невід'ємною частиною репертуару ансамблю є твори світової та української класики. Їх можна поділити на:

- інструментальні твори: «Аріозо», «Жарт» Й.С. Баха, «Менует» із сюїти «Арлезіанка» Ж. Бізе, «Прелюд пам'яті Т.Г. Шевченка» Я. Степового, «Вальс» В. Сокальського, «Старовинна пісня» С. Людкевича;

- вокально-інструментальні твори: «Ave Maria» Дж. Каччіні, «Panis angelicus» С. Франка, «Ave Maria» К. Сен-Санса, «Царскосельська статуя» Ц. Кюї, Хор русалок із незакінченої опери «На русалчин Великдень» М. Леонтовича, «Легенда» (муз. М. Леонтовича, сл. М. Вороного), Хор «Хоробрих мужів» з опери «Богдан Хмельницький» К. Данькевича;

- акомпанементи солістам-вокалістам: Арія Андрія з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулак-Артемовського, «Плавай, плавай, лебедонько» (муз. К. Стеценка, сл. Т. Шевченка), «Не співай по весні» (муз. Н. Нижанківського, сл. І. Манжури).

Всі ці аранжування зроблені керівником ансамблю С. Овчаровою з урахуванням виконавських можливостей студентського ансамблю бандуристів «Чарівниці». В них реалізовано бажання аранжувальника втілити композиторський задум виконавськими засобами ансамблю бандуристів, а також продемонструвати власне тлумачення концепції оригіналу. Аранжування завжди зберігають «народне» звучання та привносять національний колорит в сучасні та класичні твори [12, с. 442].

Значне місце у репертуарі ансамблю бандуристів «Чарівниці» займають аранжування творів сучасних українських композиторів: О. Білаша, І. Карабиця, О. Зуєва, А. Кос-Анатольського, П. Майбороди, І. Поклада, М. Стецюна, Б. Фільц, І. Шамо, Б. Янівського. Ведучим жанром у творчості цих композиторів є пісня. Саме пісня є тим важливим національним чинником у музиці, що закладає в українську музичну культуру міцні основи й визначає шляхи, якими вона повинна розвиватися. Сучасні українські композитори, спираючись на кращі зразки української народної пісні, створили високохудожні зразки національного мистецтва.

Невичерпним джерелом творчого натхнення для сучасних українських композиторів стало національне пісенне багатство, способи життя і побуту українців. Їх музика щедро увібрала різноманітні інтонації, фольклорні форми, поширені в різних етнографічних зонах України. Важливим інтонаційним джерелом для сучасних композиторів став народний побутовий романс. Пісенну творчість українських композиторів О. Білаша, А. Кос-Анатольського, І. Шамо, Б. Фільц, І. Поклада, І. Карабиця вирізняють як вокальність, гнучка м'якість, сентиментально-елегійний відтінок, мелодійна пластика, так і яскрава образність, оптимістичні, життєрадісні, взяті мотиви із жвавими танцювальними ритмами та рухливими темпами.

Репертуар ансамблю бандуристів «Чарівниці» включає аранжування творів О. Білаша «Журавка», «Ой, висока та гора», «На Івана, на Купала», «Над

Україною», «Пісня Лади», «Заграй мені», «Мамина сльоза», І. Шамо «Три поради», «Пісня про горлицю», «Дніпровський вальс», «Пісня про щастя», А. Кос-Анатольського «Ой візьму відерце», «Ой ти дівчино з горіха зерня», «Буковинські вечорниці», Б. Фільц «Весняна баркарола», «Зацвіла в долині», І. Поклада «Чарівна скрипка», «Якщо ти, якщо я», Б. Янівського «Не забудь», «Небеса очей твоїх».

Таким чином, твори другої групи підтверджують взаємовплив академічного та народного напрямків: через виконання творів світових і українських композиторів-класиків схильність до академізації, через пісенну творчість сучасних українських композиторів — до народного напрямку. На підґрунті синтезу народної та академічної стилістики, на піднесенні елементів народної творчості до композиторського рівня, українськими композиторами другої половини ХХ ст. був створений новий пласт національної музичної культури з глибоким духовним змістом.

Третя група — оригінальні твори сучасних українських композиторів, написані саме для ансамблю бандуристів. До цієї групи належать твори сучасних композиторів В. Власова, В. Мартинюк, О. Герасименко, які, починаючи з 1990-х років, пишуть оригінальні композиції для ансамблю бандуристів.

Аналізуючи процес еволюції репертуару ансамблю бандуристів «Чарівниці» за останні десятиріччя, слід відзначити жанрово-стильове розмаїття творів, що притамане сучасному розвитку ансамблевого бандурного мистецтва загалом. Це і традиційні для ансамблю вокально-інструментальні твори: О. Герасименко «Україна є, Україна буде» (сл. З. Ружин), «Дощ» (сл. Т. Угрин), В. Власова на слова Т. Шевченка «Чи ми ще зійдемося знову», «Утоптала стежечку», «Ой, гоп, не пила», на слова С. Руданського «Жартунка», В. Мартинюк «Вільшанка» (сл. Л. Компанієць), «Колискова Парижа» (сл. А. Вікторова), і вокально-інструментальні твори для баритону та капели бандуристів «Прилітай, моя ластівко» (сл. В. Вихруща), «Дніпро-ріка славетна України» (сл. В. Здоренко), а також цікаве поєднання академічних інструментів з народними в інструментальних творах В. Мартинюк, написаних для ансамблю бандуристів та різних інструментів — флейти, арфи, віолончелі, ударних інструментів: «Зозуля часу» для ансамблю бандуристів, флейти, віолончелі, вібрафону та ударної установки, «Відчуття весни» (музичні акварелі

для пан-флейти, флейти та капели бандуристів, за мотивами поезії Т. Шевченка), «Інтерлюдія та бурлеска» для віолончелі та ансамблю бандуристів, «Юність Дніпра» та «Дніпрові чайки» для флейти, арфи та ансамблю бандуристів; інструментальних творах для флейти та бандури О. Герасименко: «Соло для флейти», «Мелодія блакитного неба». Слід назвати твори О. Герасименко для флейти, ансамблю бандуристів та камерного оркестру «Сповідь», «Таїна», «Світло пробуджених мрій» (з «Триптиху» для двох бандур, флейти, гобоя та струнного оркестру у перекладенні для ансамблю бандуристів та камерного оркестру) та «Інтермеццо на теми українських народних пісень» для ансамблю бандуристів, камерного оркестру та ударних інструментів В. Мартинюк.

Композитори В. Власов, В. Мартинюк, О. Герасименко враховують тембральні особливості бандури, розкриваючи всі найкращі виразні можливості інструменту. Поява оригінальних творів для ансамблю бандуристів відбувається завдяки творчій співдружності композиторів з колективами бандуристів. В. Власова надихає на створення творів одеське тріо бандуристок «Мальви», для якого він і створив більшість своїх композицій. В. Мартинюк співпрацює з колективом дніпропетровського ансамблю бандуристів «Чарівниці» і апробація всіх її творів відбувається саме в цьому колективі в творчому союзі з керівниками ансамблю бандуристів. О. Герасименко пише для львівського квартету «Львів'янки», керівником якого є вона сама. Як перша бандуристка, що отримала композиторську освіту, Оксана Герасименко, як ніякий інший композитор, розуміє всі особливості бандури і враховує їх при написанні оригінальних творів.

Таким чином, різноманітні у жанровому та стильовому плані твори третьої групи вказують на поєднання традицій із новаторськими тенденціями у творчості композиторів В. Власова, В. Мартинюк, О. Герасименко, які поєднують народну традицію з сучасним музичним мисленням в оригінальних творах для ансамблю бандуристів, розкриваючи нові звуковиразальні і темброві можливості бандури, синтезуючи фольклорний мелос із музичною стилістикою джазу та естради.

На основі проведених досліджень можна відзначити, що репертуар для ансамблю бандуристів сьогодні є багатим і різноманітним, він представлений творами різних форм і жанрів, напрямків і сти-

лів, втілює індивідуальні стилеві риси сучасних композиторів, зберігаючи при цьому глибинні зв'язки із фольклорними джерелами.

Проведений аналіз свідчить про те, що репертуар сучасного ансамблю бандуристів «Чарівниці» є результатом синтезу народного і академічного у бандурному мистецтві, у якому можна визначити три основні репертуарні напрями: фольклорний — обробки народних пісень; академічний — аранжування творів української та світової класики, а також сучасних українських композиторів; оригінальний — композиції, написані спеціально для ансамблю бандуристів. Детальний аналіз окреслених напрямів показує, що кожен з них несе ознаки народного й академічного.

1. Бобечко О.Ю. Становлення професійної бандурної освіти в контексті її фемінізації / Оксана Бобечко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — 2014. — № 2. — С. 76—82.
2. Вишневецька С.В. Вокальні засади ансамблевої специфіки бандурного виконавства / Світлана Вишневецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — 2012. — Вип. 3. — С. 97—101.
3. Вишневецька С.В. Особливості традиційних форм хорового виконавства та їх вплив на бандурне мистецтво / Світлана Вишневецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — 2014. — Вип. 1. — С. 150—157.
4. Дуда Л. Трансформація пісенних жанрів родинно-обрядового фольклору у бандурній творчості / Лариса Дуда // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство / за ред. О.С. Смоляка. — Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. — № 3. — С. 13—20.
5. Кириллина Л. Schöne Minka: судьба української песні в творчестві Бетховена / Л. Кириллина // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — 2015. — № 45. — С. 5—23.
6. Мандзюк Л. Проблеми відродження Харківської бандури в Україні / Любов Мандзюк, Богдана Стандара // Традиція і національно-культурний поступ: Збірник наукових праць. — Харків, 2005. — С. 165—170.
7. Павленко Л.О. Вплив ансамблевого виконавства на розвиток бандурного мистецтва ХХ—ХХІ ст. / Леся Павленко // Культура України. — 2016. — Вип. 54. — С. 49—54.
8. Панасюк І.В. Формування української професійно-академічної бандурної школи у соціокультурному контексті / Іван Панасюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — 2012. — № 2. — С. 59—64.

7. Петрикова О.П. Педагогічний репертуар у процесі формування національної самосвідомості майбутнього викладача вокалу / Оксана Петрикова // Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття: матер. II Міжнарод. наук.-практ. конф. ; Київський університет імені Б. Грінченка. — 2016. — С. 115—121.
8. Скобцова О.М. Багатоголосне виконання як образ народного музичного мислення / Олена Скобцова // Філософські обрії. — 2016. — № 36. — С. 132—141.
9. Шемет Л.В. Традиционные народные музыкальные инструменты украинцев в контексте профессионального академического искусства / Л.В. Шемет // Вестник Харьковской государственной академии дизайна и искусств. — 2015. — № 3. — С. 109—114.
10. Яницький Т. Музичне мислення в системі перекладення-транскрипції музичних творів для бандури / Тарас Яницький // Музичне мистецтво і культура. — 2012. — № 16. — С. 442—452.

Maryna Berezutska

MODERN BANDURA ENSEMBLE REPERTOIRE: SYNTHESIS OF FOLK AND ACADEMIC

The repertoire of the modern bandura ensemble of the Dnipropetrovsk Academy of Music named after Mikhail Glinka «Charivnytsia» is analyzed as a result of the synthesis of folk and academic in bandura art. Three main repertoire directions of the ensemble are defined: folk — folk songs arrangement; academic — arrangement of works of Ukrainian and world classics, as well as contemporary Ukrainian composers; original — compositions written specifically for the ensemble of bandura players.

Keywords: ensemble of bandura players, repertoire, bandura art.

Maryna Berezutska

РЕПЕРТУАР СОВРЕМЕННОГО АНСАМБЛЯ БАНДУРИСТОВ: СИНТЕЗ НАРОДНОГО И АКАДЕМИЧЕСКОГО

Анализируется репертуар современного ансамбля бандуристов Днепропетровской академии музыки имени Михаила Глинки «Чародейки» — как результат синтеза народного и академического в бандурном искусстве. Определяются три основных репертуарных направления ансамбля: фольклорный — обработки народных песен; академический — аранжировки произведений украинской и мировой классики, а также современных украинских композиторов; оригинальный — композиции, написанные специально для ансамбля бандуристов.

Ключевые слова: ансамбль бандуристов, репертуар, бандурное искусство.